

Rozprávky, ktoré vzdelávajú

[HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína: Krásna je naša reč. Rozprávky o slovenčine. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo 2012, 120 s. ISBN: 978-80-8135-034-4.]

Karmelitánske nakladateľstvo v Bratislave umožnilo druhé vydanie tridsiatich dvoch krátkych a poučných rozprávok o slovenčine od autorky Kataríny Habovštiakovej, dlhoročnej pedagogičky Pedagogickej fakulty v Nitre a niekdajšej vedeckej pracovníčky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Autorka ich venovala všetkým žiakom, čo (ne)majú radi hodiny slovenčiny. Katarína Habovštiaková, narodená v Jasovskom Podzámku, svoje jazykovedné vedomosti dokázala premietnuť do tvorby pre najmenších už vo viacerých knižkách: *Svätí o počasi* (1994), *V núdzi poznáš priateľa* (1995), *Zvieratka vo frazeológii* (1996), *Remeslo má zlaté dno* (1998), *Ako sa kráľ naučil múdro kraľovať* (2002) a iné. Tentoraz, ako sme už spomenuli, je to druhé vydanie útleho dielka *Krásna je naša reč. Rozprávky o slovenčine*.

Katarína Habovštiaková zasvätila vyše päťdesiat rokov svojho života vedeckej a pedagogickej práci v oblasti jazykovedy. V autorských rozprávkach poskytla detskému čitateľovi primerane ich detskému mysleniu poznatky zo súčasnej spisovnej slovenčiny, z jej vývinu a dejín, zo slovenských nárečí. Umožnila deťom nazrieť do bohatstva slovnej zásoby, slovenských prísloví a porekadiel, do slovenskej frazeológie. Autorka deťom „odhalila tajomstvá“ tvorenia a vzniku krstných mien, priezvisk a povrávok, podstaty slovenského pravopisu a ortoepie.

Imaginárny svet víl, škriatkov, ježibáb a strigôňov by sme v týchto rozprávkach čakali zbytočne. Vystriedal ho svet slov, slovenčiny, jej zákonitostí – známych i menej známych. Nóvum zbierky rozprávok pre deti od šesť do pätnásť rokov je ich spoločná téma – spoločný cieľ. Rozprávkovou formou rozšíriť vedomosti žiakov o našom jazyku, slovenčine. Autorka sa v nich usilovala obhájiť zo všetkých strán stále sa zvyšujúcu potrebu ovládania pravopisu a gramatiky v duchu kodifikácie a normy. Poukázala na štylistickú diferencovanosť slovnej zásoby a na vhodný výber jazykových prostriedkov v písomnej i ústnej komunikácii s ohľadom na konkrétnu jazykovú situáciu. Ako sama autorka v Doslove píše (s. 117 – 119), deti si

touto formou môžu doplniť vedomosti zo slovenského jazyka. Pre učiteľov môže byť knižka vhodnou doplňujúcou učebnou pomôckou pri výučbe slovenčiny, frazeológie i pravopisných otázok. Umožňuje poukázať na príčiny existencie a význam zastaraných či zastarávajúcich slov, ako aj na vzťahy medzi domácimi slovami slovenského pôvodu a slovami prevzatými z cudzích jazykov.

Akiste jedným z „najbolestivejších“ problémov našich žiakov pri osvojovaní pravidiel slovenského pravopisu je správne písanie ypsilonu. V príbehu *Urazený Ypsilon a jeho sny* (s. 11 – 15) sa hlavný protagonist Ypsilon žaluje čitateľovi, že je takmer na konci abecedy. Omega z gréckej abecedy ho posmeľuje k odvahe a „nesmútku“ tvrdením, že ona je v abecede úplne posledná a nemrzí ju, že jej sestra Alfa je úplne prvá. Náš Ypsilon však mrzela aj skutočnosť, že Jota je obľúbenejšia. Nuž a nemal ani také zdravé seba-vedomie ako Omega. Na pozadí tohto milého príbehu sa čitateľovi ponúka krátky výklad o vzniku gréckej abecedy. Dozvedá sa logické i chronologické skutočnosti týkajúce sa existencie a zákonitej potreby „života“ Ypsilonu v slovenskej abecede.

V príbehu *Pani Irónia* (s. 76 – 77) to priam srší prísloviami a porekadlami. Z neho sa čitateľ naučí niečo o slovenskej frazeológii. Dozvie sa, ako sa obohacuje a znásobuje jej „úderná sila“ i vďaka ľudskej irónii. Na demonštráciu si autorka vybrala najskôr motív dievčaťa, ktoré sa išlo vydávať, a charakterizovala ju aj takto: *Pozri, v parte anjel, čert v čepci. Kto má mrcha ženu, netreba mu chrenu.* A ako to v ľudskom živote býva, aj v manželstve je raz slnečno, inokedy sa zmráka, či dokonca hrmá a lietajú blesky. Alebo je to aj tak, ako to Katarína Habovštiaková opísala v nasledujúcich, skúsenosťou potvrdených, všeobecných pravdách: *Nepárne kone nedobre ťahajú. Nešťastný taký dom býva, kde kohút mlčí a sliepka kričí, i taký, kde kohút kotkodáka a sliepka kikirika.* Neskôr pri výklade úlohy irónie v slovenskej frazeológii využila skúsenosti ľudí so zlým gazdom, ktorý *gazduje od desiatich k piatim, od tisíca ku stu*, ktorý *sa dostal z koňa na somára*, ktorý *predal voly, kúpil soli*. Spomenula i takého hospodára, ktorému *gazdovstvo ide dolu vodou*. Neobišla ani ľudí, ktorí robia zbytočnú robotu a o ktorých možno povedať: *lejú vodu do Dunaja (do mora), vozia drevo do hory.*

Čo o slovenčine hovoria mapy (s. 58 – 61), dozvie sa detský čitateľ prostredníctvom figliara Filipa Fifíka, ktorý bol asi dvakrát *u Pána Boha po*

rozum. A keďže to bol šibalský šibal, spolužiaci mu už neverili. Ani vtedy, keď začal tvrdiť, že i mapy majú svoju reč, a obviňovali ho z klamstva, že *klame, až sa hory zelenajú*. Ale Filip sa nedal. Vážne a seabedome tvrdil, že jeho dedo má doma štyri zväzky *Atlasu slovenského jazyka*. Kubovi, jeho spolužiakovi, to nedalo a povedal si, že si to predsa len preverí. Veď akoby len mohli existovať jazykové atlasy?! Priam skamenel, keď uvidel mapy, ktoré zachytávajú hláskoslovie nárečí slovenského jazyka. Dozvedel sa, že mäkké *l* sa vyslovuje predovšetkým na strednom a východnom Slovensku, že na západe sa už nemäkkí a na Záhorí či v Zázrivej majú v slove *blato – buato*. Pozrel si tiež štvrtý zväzok atlasu a priam videl v dedinách a regiónoch, či sa v nich hovorí *fúrik* a či *tácki*, *vrkoč* či *varkoč*, *cop*, *chvost*, *mrdos* alebo *ocas*.

Mnohým ľuďom neraz už ublížila aj ľudská klebetnosť. V hornom konci dediny žila staršia žena – Klebetná Beta (*Klebetná Beta*, s. 99 – 100). Žila sama. Nik nevedel, prečo sa nikdy nevydala, ale každý vedel a poznal jej *jazyk ostrý ako britva*. Keď sa s ňou niekto stretol na ulici, ihneď *mala vždy veľa rečí a mlela ako mlyn*. Beta nikoho nepustila k slovu. Niektorí o nej vraveli, že *rapoce ako straka*, iní, že *gagoce ako hus*, a vraj *má jazyk dlhý ako deň o Jáne* či *cesta do Pešti*. Vraj prvá dobehla k Pánu Bohu, keď jazyk rozdával. *Mala jazyk končitý, ostrý ako lemeš a pichľavý ako žihadlo*. Spôsobila veľa zla a bolesti. Ale čo z toho, keď sa rana zahojí keď *horšia potupa ako potopa* a *väčší bôľ býva od jazyka ako od meča*?! Ľudia sa báli pred Betou čo i len slovko povedať. A ako píše autorka príbehu, keď Beta zomrela, vraj si nik na ňu nespomenul, iba po nej ostala povrávka: *Povedala Beta Bete a už je to v celom svete*.

Svoje miesto v knižke našla aj náboženská tematika, a to v príbehu *Prečo sa stalo jablko slávnym* (s. 101 – 102) – o Adamovi a Eve a o rajskej záhrade nazývanej Eden. Totiž v pamäti ľudu sa uchoval aj Adamov priestupok Božieho príkazu, a to v podobe frazeologického spojenia *Adamovo jablko*, *Adamov ohryzok*. Vraj Eva podala Adamovi nahryznuté jablko a on z neho jedol. Doplatil na to tým, že mu uviazlo v hrdle a odvtedy sa výčnelku na hrdle mužov (kosti, chrupke) hovorí aj *Adamovo jablko*, *Adamov ohryzok*.

Príbeh *Svätojánska noc* (s. 16 – 20) odкрýva deťom vedomosť našich slovenských predkov o tom, že o polnoci sa otvárajú poklady, ktoré ukrýva zem, a že svätojánska noc má svoju moc. Kedysi sa tejto noci nevedeli doč-

kat' najmä valasi. Dnes už však sotva nájdeme na pasienkoch slovenských hôr takýchto valachov, aj keď v rámci udržiavania tradícií a spomienok na dávnu minulosť sa s nimi môžeme stretnúť, sú však neporovnateľne iní, ako to bolo kedysi. Príbeh však hovorí o tom, že predsa sa len našiel istý Slavo Slovák, *Slovák ako repa*, ktorý po odbití dvanástej hodiny stál pred skalou s kvitnúcou papraďou, ktorou sa dotkol skaliska. Zrazu zazrel veľkú diery v brale a začul tajomný hlboký hlas: „Vyber si jednu z týchto kníh, čo Slovákom nechal starý mních.“ (s. 16) A mohol si ich vybrať tri – Buď slovenčine chvála, Krása slovenského slova, Múdrosť slovenského ľudu. Prvú Slavo čítal v júli, druhú čítal veľmi dlho. Dočítal ju do *svätého Augustína*, keď *tiahnu vetry do Budína*. V septembri prečítal tretiu. Boli v nej samé poklady, porekadlá, príslovia, úslovia, rozprávky i povesti. Z pranostik si zapamätal: *Panny Márie narodenie, lastovičiek rozlúčenie; Michal zimu dýchal*, z prísloví si vzal k srdcu: *kto kľaje otcu materi, nezaslúži si dôvery; kto zavčasu vstáva, Boh ho požehnáva; komu sa nelení, tomu sa zelení*. A priam žasol nad rozprávkami a povestami, ale predovšetkým nad tým, ako človek dokáže písať o vlastných nedostatkoch.

V príbehoch Kataríny Habovštiakovej sa čitateľ dozvie aj *O bojovníčke za ľudské práva* (s. 20 – 23), o dvojčatách Petrovi a Pavlovi (*Blíženci Peter a Pavol*, s. 32 – 34), odhalí príčiny vzniku rôznych krstných mien (*Tajomstvá mien*, s. 81 – 85). Rozšíri si vlastnú slovnú zásobu aj o slová *audit, bilagovať, feruľa, chosen, kramlička, lemeš, okiadzať, oldomáš, rúči, svár, úzus*, ktoré nájde v *Slovníčku menej známych slov* (s. 116), ktorý napokon rámcovo uzatvára túto útlu, ale obsahom bohatú knižočku, v ktorej sú ukryté takisto mnohé zrnká ľudovej múdrosti.

Anna Ramšáková